

OBEZİTE VERGİSİ ÜLKE UYGULAMALARI^{1,2}

DOI NO: 10.5578/jeas.64015

IŞIL AYAS³, N. TOLGA SARUÇ⁴

ÖZET

Son yıllarda hızla artış gösteren obezite oranları birçok ülkeyi çözüm arayışına itmiştir. Yüksek kalorili yiyecek ve içeceklerin fiyatlarını arttırarak tüketimlerinin azalmasını hedefleyen obezite vergisi uygulamaları günümüzde oldukça popüler bir hale gelmiştir. Bu çalışmanın amacı obezite vergisi uygulayan ülkelerin incelenmesi ve verginin tüketim üzerine etkisinin olup olmadığının belirlenmesidir. Ülke uygulamaları incelendiğinde verginin şekerli içecekler, şekerlemeler, atıştırma paketi içindeki aşırı şekerli gıdalardan alındığı görülmektedir. Uygulama kolaylığı, vergi uyum maliyetlerinin az olması gibi faktörler şekerli içecek üzerinden alınan vergilerin, gıda üzerinden alınan vergilere göre daha başarılı olmasını sağlamıştır. Tüketim etkisine bakıldığında verginin birçok ülkede yürürlüğe konulduktan sonra tüketim oranlarında ve satışlarda düşüş meydana getirdiği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Obezite Vergisi, Ülke Uygulamaları, Tüketim Etkisi.

JEL Kodları: H2, I1.

COUNTRY EXPERIENCES FOR OBESITY TAX

ABSTRACT

Many countries try to tackle obesity problems in different ways which has increased rapidly recently. Obesity taxes which are aimed at increasing the prices of high calorie food and drinks in order to reduce their consumptions become popular. This study aims at analysing countries that employ obesity taxes and its effect on consumption. Survey of countries indicates that obesity taxes are applied mainly on sugary drinks, candies, snacks and highly sugared packed foods. Taxes on drinks are more successful than tax on foods because of low compliances cost and ease of application. Obesity taxes have a negative effect on sales and consumption as expected.

Keywords: Obesity Taxes, Country Experiences, Consumption Effect.

JEL Codes: H2, I1.

¹ Geliş Tarihi: 15.10.2017 - Kabul Tarihi: 18.11.2017.

² Bu çalışma Işıl Ayas'ın "Obezite ile Mücadelede Obezite Vergilerinin Algılanan Etkinliği" adlı doktora tez çalışmasının ikinci bölümünden türetilmiştir. Bu çalışma aynı zamanda 32. Uluslararası Maliye Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş ve düzeltilmiş halidir.

³ Yrd.Doç.Dr., Sakarya Üniversitesi, iyeter@sakarya.edu.tr

⁴ Prof.Dr., İstanbul Üniversitesi, tolgasaruc@gmail.com

GİRİŞ

Vücutta aşırı yağ birikimi olarak tanımlanan obezite günümüzde oldukça önemli bir sağlık problemi haline gelmiştir. Obeziteyi ölçmek amacıyla deri kıvrım kalınlığı, boya göre ağırlık, bel çevresi, Beden Kitle İndeksi (BKİ) gibi çeşitli ölçü birimleri kullanılmaktadır. Bunlar arasından en yaygın kullanılan ölçü BKİ'dir. Kolay ve pratik olması ve uluslararası karşılaştırmalarda da yaygın kullanılması BKİ'yi daha çok tercih edilen bir ölçü haline getirmiştir. BKİ vücut ağırlığının (kg), boy uzunluğunun (m) karesine bölünmesi ile elde edilir ($BKİ=kg/m^2$). Dünya sağlık örgütü yetişkinlerde obezite sınıflamasına göre BKİ'si 25'den 30' a kadar olanlar fazla kilolu, 30 ve üzeri olanlar ise obez olarak değerlendirilmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü raporlarına göre obezite oranları 1980 yılından bugüne iki kat artmıştır. 2014 yılı için 18 yaş üzeri dünyadaki yetişkin nüfusun %39'u fazla kilolu, %13'ü obezdir (Dünya Sağlık Örgütü, 2016:1). Bu artış karşısında obezite ile mücadele eden ülkelerin obezite oranlarını düşürmek amacıyla vergi politikalarını yaygın şekilde kullandığı görülmektedir. Bu çalışmanın

amacı, obezite vergisi uygulayan ülkelerde, vergi sonrası tüketim üzerinde oluşan etkinin değerlendirilmesidir. Obezite vergisinin uygulandığı ülkelerde tüketimdeki değişim oranlarının incelenmesi verginin başarısının belirlenmesi açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda çeşitli ülkelerde uygulanan obezite vergisi incelenecek, vergi konulan ürünlerin tüketimlerdeki değişim değerlendirilecektir.

1. OBEZİTE VERGİSİ

Yüksek kalorili ve yüksek oranda yağ, şeker içeren vitamin ve mineraller bakımından zayıf olan ürünlerin tüketiminin azaltılması amacıyla vergilendirilmesi obezite vergisinin genel tanımını oluşturmaktadır. Obezite vergileri obezite ile mücadelede son yıllarda oldukça popüler olarak kullanılan bir araçtır.

Obezite oranlarının yüksek olduğu veya yüksek artış gösterdiği ülkelerde obezite ile mücadele için obezite vergisinin kullanıldığı görülmektedir.

Obezite vergisi uygulayan ülkeler Tablo 1'de görülmektedir.

Tablo 1: Obezite Vergisi Uygulayan Ülkeler

Ülke	Uygulama Yılı	Vergilendirilen Gıda ve İçecekler	Vergi Oranı
ABD	Çeşitli	38 Eyalette şekerli içecekler	%1-8
Norveç	1981	Şeker, çikolata, şekerli içecekler	Değişken
Samoa	1984	Meşrubat	Litre başı 0,18 dolar
Avustralya	2000	Meşrubat, şekerleme, bisküvi, pastane ürünleri	%10
Nauru	2007	Şeker, gazlı içecekler, şekerlemeler	%30 İthalat vergisi
Fransız Polinezyası	2002	Şekerli içecekler, şekerleme, dondurma	Litre başı 0,66 dolar ithalat vergisi
Finlandiya	2011	Meşrubat ve şekerleme	Meşrubat litre başı, 0,75 Euro, şekerleme kilo başı 0,75
Macaristan	2011	Şeker oranı yüksek gıdalar, yağ, tuz ve şekerli içecekler	Her ürün başı 0,05 dolar
Danimarka	2011* (Kaldırıldı)	Doymuş yağ oranı %2,3'den yüksek olan et süt ürünleri, hayvani yağlar ve sıvı yağlar	Doymuş yağa kilo başına 2,15 Euro
Fransa	2012	Şekerli ve tatlandırıcı içecekler	Litre başına 0,72 Euro
Meksika	2014	Şekerli içecekler ve şekerlemeler	Litre başına bir peso (şekerli içecek fiyatının %10'u, şekerlemeler için %8.
Belçika	2016	Şekerli içecekler	Litre başına 3 sent, kutu içecek başına 1 sent
İngiltere	2018 yılı Mart ayı itibarıyla yürürlüğe girecek.	Şekerli içecekler	100 mililitre içecek için 5 gramdan fazla şeker kullanılırsa 18 peni, 8 gramdan fazla şeker kullanılırsa 24 peni

* 2011 yılında yürürlüğe giren vergi 13 ay sonra kaldırılmıştır.

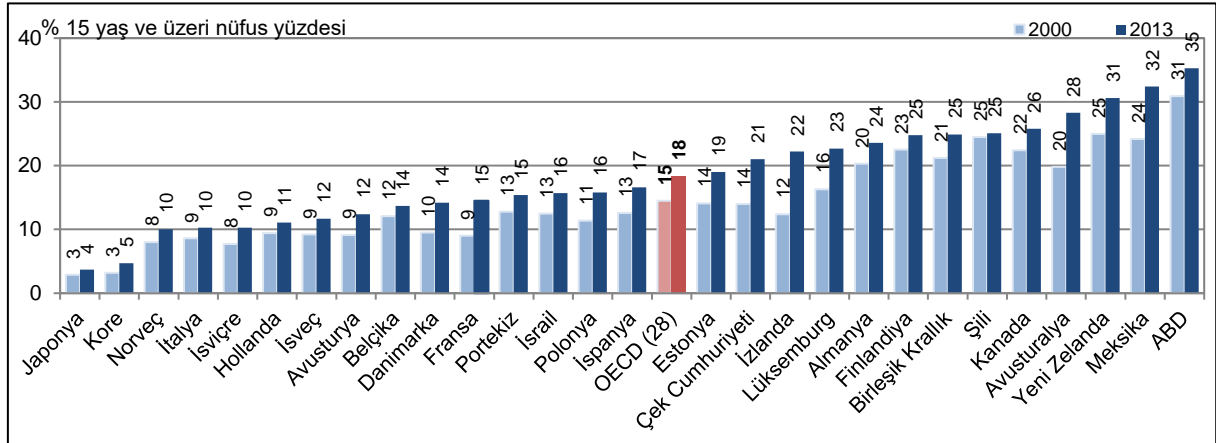
Kaynak: Mytton vd. (2012)'den güncelleştirilerek oluşturulmuştur.

Tablo 1 incelendiğinde uygulanan vergilerde konu ve tür bakımından herhangi bir uyuma rastlanmamaktadır. Çoğunlukla vergilerin şekerli içecekler üzerinden alındığı görülmektedir.

Şekerli içeceklerden sonra en fazla vergi konulan ürünler şekerlemeler (şeker, çikolata vs.)'dir.

OECD sağlık istatistiklerine bakıldığında 2000-2013 yılları arasında genel olarak tüm ülkelerde obezite oranlarında artış olduğu görülmüştür.

Şekil 1: 2000-2013 Yılları Arasında OECD Ülkelerindeki Obezite Oranları

Kaynak: OECD Health Statistics 2015, <http://dx.doi.org/10.1787/health-data-en>.

Şekil 1'de 2013 yılı için obezite vergisi uygulayan ülkelerdeki obezite oranları Amerika %35, Meksika %32, Finlandiya %25 ve Birleşik Krallık %25 olmak üzere OECD ortalamasının üstündedir. Bu ülkelerdeki 13 yıllık periyotta obezite oranlarındaki artış ise sırasıyla %14, %33, %10, %17'dir. Genel olarak bu süre içerisinde obezite oranlarındaki artışa bakıldığında en yüksek artış (yaklaşık %79) İzlanda'da gerçekleşmiştir, artışın yüksek olduğu diğer ülkeler ise Fransa (%61), Danimarka (%49) ve Kore (%46)'dır.

71

Bu doğrultuda obezite oranları halihazırda yüksek olan veya yüksek artış gösteren ülkelerde obezite vergisi uygulandığı görülmektedir.

2. OBEZİTE VERGİSİ UYGULANAN ÜLKELERDE VERGİ SONRASI GÖRÜLEN ETKİLER

Bu bölümde obezite vergisi uygulanan Amerika, Meksika, Finlandiya, Fransa, Danimarka, Belçika ve Macaristan'da vergi sonrası tüketim değişiklikleri incelenecektir. Bununla birlikte uygulama kararı almış ama henüz uygulamaya başlamamış İngiltere'de vergi öncesi tartışmalar değerlendirilecektir.

2.1. Amerika Birleşik Devletleri

Amerika'da uygulanan obezite vergilerine bakıldığında her eyalette farklı uygulamalar olsa da genellikle şekerli içeceklerden vergi alındığı görülmektedir. Amerika'da obezite oranları oldukça yüksektir. Bunda Amerikalıların şekerli içecek tüketimlerinin de payı yüksektir. Amerikan Hastalık Kontrol ve Koruma Merkezinin verilerine göre 2011-2014 yılları için her 10 gençten 6'sı (%63), her 10 yetişkinden 5'i (%49)'u en az günde bir tane şekerli içecek tüketmektedirler. Yetişkinler arasında özellikle erkeklerde, genç yetişkinlerde, siyahlarda, Meksika kökenli Amerikalılarda ve düşük gelirli insanlarda şekerli

içecek tüketiminin daha yüksek olduğu görülmektedir (CDC,2017:1). Amerika'da yükselen obezite oranlarını azaltmak ve şekerli içecek tüketimini düşürmek amacıyla son dönemde obezite vergileri oldukça popüler hale gelmiştir. Bu kapsamda birçok eyalette şekerli içeceklerden vergi alınmasını oylamak üzere referandumlar düzenlenmiştir. Bu doğrultuda şekerli içecek vergisi 2014 yılında Berkeley'de %61, 2016 yılında San Fransisco'da %61, Oakland'da %60, Albany %70 Boulder'da %54 oranında evet oyu ile kabul edilmiştir (Prentice ve Baertlein, 2016). Uygulanan vergi miktarlarına bakıldığında Berkeley, San Fransisco⁵, Oakland ve Albany'da ons başına 1 sent, Boulder'da ons⁶ başına 2 sent, Philadelphia'da 1,5 senttir.

Berkeley'in vergiyi uygulayan ilk eyalet olması dolayısıyla literatürde Berkeley ile ilgili çalışmalara daha fazla rastlanmaktadır. Falbe vd. (2016: 1865) tarafından yapılan çalışmada Berkeley'de fiyatlarda %4'lük bir artış yapan şekerli içecekler uygulanan obezite vergisinin satışlarda %20'lik bir düşüş gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Taylor vd. tarafından (2016:1) yapılan çalışmada tüketimdeki düşüşün, verginin kabul edilmesinden aylar önce başladığı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda şekerli içecek vergisine yönelik seçim kampanyalarının bile tüketim düşürücü etkisi olduğu görülmektedir. Somji vd. tarafından yapılan (2015) çalışmada verginin başarılı olmasına sosyal medyada vergi yanlısı yayınlanan mesajların önemli etkisi olduğuna değinilmiştir. Berkeley'de yapılan sosyal medya taramasında özellikle tanınmış kişilerin içecek endüstrisinin pazarlama harcamalarına aşırı miktarda harcama yaptığını dile getiren sosyal medya paylaşımları dikkat çekmiştir. Bununla birlikte en çok vurgulanan diğer sosyal medya içeriği ise şekerli içeceklerin sağlığa zararlı olduğudur.

⁵ 2018 yılından itibaren uygulanacak.

⁶ Bir ons 28.34 grama eşittir.

Cawley ve Frisvold tarafından (2016:303) yapılan çalışmada vergi konulan ürünlerin %43'ünün tüketiciye yansıtıldığı bulunmuştur. Bununla birlikte vergi sonrası tüketicilerin sınır ötesi alışveriş yaptıkları tespit edilmiştir.

2.2. Meksika

Meksika, Amerika'dan sonra en yüksek obezite oranına (%32) sahiptir. Obezite oranının yıllar itibarıyla de arttığı görülmektedir (Colchero vd., 2016: 1). Barquera vd. (2013) tarafından yapılan çalışmaya göre 2000-2006 yılları arasında obezite oranı %12 artmıştır ve bu artış 2012 varıldığında %72'ye ulaşmıştır. Obezite oranları ile birlikte diyabet sıklığında yükseliş gerçekleşen Meksika'da şekerli içecek tüketiminde de artış görülmüştür. Obezite ve diyabetle mücadele için bu hastalıkların artmasında önemli payı olan şekerli içecek tüketiminin azaltılması amaçlanmıştır. Meksika'da 2013 yılı Eylül ayında önerilen şekerli içecek vergisi 1 Ocak 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Spesifik vergi olan şekerli içecek vergisi süt ürünleri ve alkol içeren ürünler dışındaki şeker içeren tüm içecekler için litre başına 1 peso olarak (2013 fiyatları ile yaklaşık %10'luk bir artış oluşturmuştur) uygulanmaktadır. Şekerli içecek vergisi ile beraber bazı ürünlere uygulanan katma değer vergisi de arttırılmıştır. Bu ürünler; atıştırmalıklar, çikolata, şekerlemeler, muhallebi ve turta, meyve reçeli ve hamur işi ürünler, dondurma, fındık ve fıstık ezmesi, tahıl bazlı ürünler (ekmek, kahvaltılık tahıllar, çerezler ve tatlı ekmek)'dir. Vergiden muaf tutulan ürünler ise sakızlar, süt ürünleri (süt içeren meyve suları ve içilebilir yoğurtlar), kabuklu ve doğal yer fıstığı, diğer doğal fındık çeşitleri, diyet sodalar ve yapay tatlandırıcılardır (Salcido, 2014: 1).

Uygulanan obezite vergilerinden elde edilecek gelirin 2014 yılı için gayri safi milli hasılanın %1,4'ünü, 2018 yılında %3'ünü oluşturacağı tahmin edilmektedir. (Mallen,2013:1).

Şekerli içecek vergisi, şekerli içecek fiyatlarında ilk yılın sonunda %12'lik bir artış gerçekleştirmiştir. Gazlı içecek fiyatlarında uygulanan vergiden daha fazla bir fiyat artışı gerçekleşmiştir. Diğer içeceklerin fiyatlarında ise daha küçük bir artış yaşanmıştır. Bununla birlikte vergi konulmayan diyet soda fiyatlarında da artış görülmüştür. Bu fiyat artışının nedeninin diyet içeceklerin talebindeki artış olduğu düşünülmektedir. Ancak sağlıklı ikame ürünlerin (şişelenmiş su, süt gibi) fiyatları genel olarak değişmemiştir (Grogger vd., 2015:1).

Vergi sonrası ilk 3 ay şekerli içecek satışlarında %10'luk bir azalış meydana gelmiştir (Galluci, 2015: 1). Süt ve su gibi sağlıklı içeceklerin tüketiminde ise %7'lik bir artış gerçekleşmiştir. Colchero vd. (2016:1) tarafından yapılan

çalışmada ise vergi sonrası ürünlerin tüketiminin aylık ortalama %6 azalma gösterdiği bulunmuştur. Vergi sonrası tüketimdeki en büyük azalış, en düşük sosyoekonomik düzeye sahip olanlarda gerçekleşmiştir. Çalışmanın bir diğer sonucu ise şekerli içecek üreticilerinden alınan verginin tamamen tüketiciye yansıtıldığıdır. Yazarlar tüketicilerin uzun dönemde de sağlıklı içeceklere yöneleceği düşünülmekte, verginin başarılı olacağı ve toplum sağlığına olumlu bir etkisinin olacağı ileri sürülmektedirler (Colchero vd., 2016: 1).

Şekerli içecek vergisinin diyabet ve kardiyovasküler hastalıklara etkisini ölçmek üzere Sanchez-Romero tarafından (2016:3) yapılan çalışmada fiyatlarda %10 artış oluşturan şekerli içecek vergisinin, 35-94 yaş arasındaki yetişkinlerde 10 yıl boyunca 189.300 diyabet vakasını, 20.400 felç ve kalp krizi vakasını, 18.900 olası ölümü engelleyeceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, obezite vergisi ile uluslararası sağlık giderlerinde 983 milyon dolarlık tasarruf edileceği tahmin edilmiştir. Bu çalışma da şekerli içecek vergisinin uzun vadede obezite oranlarını düşüreceğini öngörmektedir.

Şekerli içecek vergisinin tüketimi düşürme etkisinin yanında halkın beslenme bilinci (sağlıklı gıda tüketimi, işlenmiş gıdaları tüketmemeye) konusunda da farkındalık yarattığı ifade edilmektedir (Galluci, 2015:1).

2.3. Danimarka

Danimarka'da obezite oranları 1960'lardan günümüze artış göstermektedir. (Due vd., 2007:187; Heitmann vd., 2004; 453). OECD ülkeleri arasında Danimarka 2000-2013 yılları arasında Fransa'dan sonra obezite oranlarında %49 ile en yüksek ikinci artış yüzdesine sahiptir (OECD,2015). Obezite vergisi ile içerisinde %2,3'ten fazla doymuş yağ bulunduran gıdaların (et, süt ürünleri, hayvan yağları, sofralık yağlar vb.) kilogramı üzerinden 16 Danimarka kronu (2,15 Euro veya 2,84 Dolar) vergi alınmıştır. Vergiden muaf tutulan ürünler ise ihracat malları, hayvan yemleri, katkı maddeleri, bazı gıda takviyeleri ve ilaçlardır (Allemano ve Carreno, 2013:102). Bununla birlikte cirosu 7000 Euro ve altı olan işletmeler de vergiden muaf tutulmuştur.

Vergi sonrası Danimarka halkı vergiye büyük tepki göstererek, sınır ülkelere alışveriş gezilerine çıkmıştır. Satışların azalması Danimarkalı perakendecilerin hükümete yoğun tepki göstermesine yol açmıştır. Vergi sonrası iç piyasanın rekabet etmesinin zorlaştığı verginin iç piyasayı cezalandırdığı iddia edilmiştir. Danimarka Gıda ve Tarım Konseyinin tahminlerine göre vergi nedeniyle 1300 kişi işten atılmıştır (Petkantchin, 2013:3). Holm vd. (2014:8) tarafından gerçekleştirilen çalışmada

doymuş yağ vergisinin gıda endüstrisini yurt dışında üretim yapmaya teşvik edeceği ileri sürülmüştür.

Doymuş yağ vergisinin ortaya çıkardığı bir diğer problem ise uyum maliyetleri olmuştur. Üretilen veya ithal edilen malların içeriğindeki doymuş yağ miktarlarını hesaplamanın zaman maliyetinin çok yüksek olmasının yanı sıra beyan etmede de bazı karmaşıklar ortaya çıkmıştır. Doymuş yağ miktarının hesaplanamaması durumunda toplam yağ miktarı üzerinden ya da ürünlerin net ağırlığı üzerinden vergilendirme yapılmıştır. Bu tür vergilendirmeler bazen adaletsiz uygulamalara yol açmakla birlikte vergi uyum maliyetlerini de oldukça yükseltmiştir. Bu tartışmalar doğrultusunda Danimarka Ticaret Odası doymuş yağ vergisinin uyum maliyetlerini hesaplayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre doymuş yağ vergisinin vergi idaresine maliyeti 200 milyon Danimarka Kronu (yaklaşık 27 milyon Euro)'dur (Petkantchin, 2013: 2-3).

Vergi sonrası genel olarak fiyatlarda yapay bir artış yaşanmıştır. Genel olarak vergi öncesi gıda fiyatları Avrupa Birliğinin fiyat ortalamasına yakinken, vergi sonrasında fiyatlar yaklaşık 3 kat yükselmiştir. Fiyat artışı satın alma gücünde çok ciddi kayba yol açmıştır (Petkantchin, 2013: 3-4).

73

Vergiye getirilen bir diğer eleştiri ise verginin kaynak israfına yol açtığı konusudur. Halkın alışveriş için diğer ülkelere gitmesi bunun için katlandığı yol parası kaynak israfı olarak görülmektedir (Petkantchin, 2013: 3-4).

Vergi sonrası fiyat artışı tüketimdeki değişikliklere yol açmıştır. Danimarkalıların vergi sonrası alışveriş sepetlerine vergilenen ürünleri daha az koydukları ve daha küçük porsiyonları tercih ettikleri görülmüştür. Dondurma gibi hacme dayalı ürünlerin satışlarında birim başına daha yüksek bir fiyat artışı gerçekleştiği için daha fazla azalma görülmüştür (Nieburg, 2013: 1).

Jensen ve Smed (2013: 18) tarafından yapılan çalışmada vergi sonrası satışlarda %10 ile %15 arasında bir düşüş gerçekleştiği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak çalışmada vergi öncesi ve sonrası satışlara bakıldığında verginin yürürlüğe girmesinden 1 ay önce satışların oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Buna göre Danimarkalıların vergi öncesi vergi konulan malları stokladığı ileri sürülmektedir (Snowdon, 2015: 1). Dolayısıyla satışlardaki bu düşüşün halkın vergi konulan malları önceden stoklamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Verginin etkisi üzerine Bodker vd. (2015: 200-202) tarafından yapılan çalışmada ise 12 çeşit

gıdanın (tereyağı, margarin, peynir, krema cips, bisküvi, atıştırma malzemeleri gibi) vergi sonrası satışlarda toplam azalma oranı % 0,9 olarak bulunmuştur.

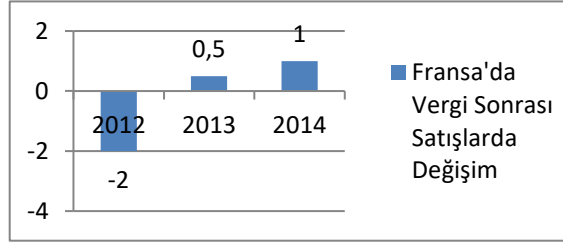
Vergi uygulamasında birçok zorlukla karşılaşılması, gıda endüstrisinin lobi faaliyetleri, halkın ve endüstrinin tepkisi nedeniyle 2012 yılı Kasım ayında (uygulamaya girdikten 13 ay sonra) vergi yürürlükten kaldırılmıştır.

2.4. Fransa

Fransa'da 1997 yılından 2009 yılına obezite oranında %8,5 artış olmuştur. Ortalama bir Fransızın boyu 0,5, kilosu 3,1 kilogram artmıştır (powerupforhealth.files.wordpress.com). Fransa OECD ülkelerinde 2000 ile 2013 yıllarında obezite oranı en yüksek artış (%66) gösteren ülkedir. Obezite oranı 2000 yılında %9 iken, 2013 yılında %15'e yükselmiştir. Fransa'da obezitenin yıllık maliyeti 2.1 ile 6.2 milyar Euro arasında değişmektedir (Emery vd., 2007: 832). Bu göstergeler doğrultusunda Fransız hükümeti 2011 yılında şekerli içeceklere vergi uygulanacağını ilan etmiştir. Yapay tatlandırıcılar da dahil olmak üzere tüm şekerli içeceklere (gazlı içecek, aromalı su, şeker eklenmiş meyve suları) 1 Ocak 2012 tarihinden itibaren hektolitreye başına 7 Euro vergi yürürlüğe girmiştir (European Public Health Alliance, 2015: 1). İhraç ürünleri, bebekler için üretilmiş formül mamalar, devam sütleri, hastalar için üretilmiş mamalar vergiden muaf tutulmuştur (powerupforhealth.files.wordpress.com, 2015:2). Yapılan hesaplamalara göre şekerli içecek vergisinin 120 milyon Euro gelir getireceği tahmin edilmiştir. Vergiden elde edilen bu gelirin sosyal güvenlik programlarına tahsis edileceği duyurulmuştur. Litre başına 11 sent (Euro) olarak uygulanan şekerli içecek vergisi fiyatlarda %3,5 artışa sebep olmuştur (www.rtl.be, 2014: 1).

Berardi vd. (2012:7) tarafından ifade edildiği gibi vergiler yavaş yavaş ürünlerin fiyatına yansıtılmış, son yansıma oranları şekerli içeceklere %100, meyve sularında %85, şekerli vitaminli içeceklere ise %60 olmuştur. Ayrıca üreticiler vergiden sonra ürünlerin içeriklerinde değişikliğe gitmiştir. Çalışmanın bir diğer sonucu ise verginin tüketim üzerindeki etkisinin içeceğin markasına göre değişiklik arz etmesidir (Berardi vd., 2012: 7).

⁷ 100 litrelik hacim ölçü birimi

Şekil 2: Fransa'da Vergi Sonrası Satışlardaki Değişim (%)

Kaynak: İngiltere Alkolsüz İçecekler Birliği Raporu (2015)

İngiltere Alkolsüz İçecekler Birliği Raporuna göre verginin uygulanmasından bir yıl sonra satışlarda 2012'de toplam %2 azalış, 2013 yılında %0,5'lik artış, 2014 yılının sonunda tekrar %1'lik bir artış gerçekleşmiştir. Toplamda vergi öncesi dönemle karşılaştırıldığında %1'den daha az bir azalma gerçekleştiği belirtilmiştir (www.britishsoft drinks.com, 2015: 1).

Verginin tüketim etkisine ilişkin fazla veri olmamakla birlikte vergiden önceki 6 yıl boyunca sürekli büyüme eğiliminde olan alkolsüz içecekler piyasasının, vergiden birkaç ay sonra %0,8 daraldığı görülmüştür (powerupforhealth.files.wordpress.com,2015:2).

Bonnet ve Requillart (2016:1) tarafından yapılan çalışmaya göre Fransa'daki şekerli içecek vergisinin fiyat elastikiyetinin, içeceğin türüne göre -1,1 ile -3,5 arasında olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte Fransa'da uygulanan 0,07 Euro olarak uygulanan şekerli içecek vergisinin yetişkinlerin %5'inin tüketimini 1,3 kg azalttığı tespit edilmiştir. Tüketimdeki bu azalış miktarı obez insanlarda normal kilodaki insanlara göre daha fazla olmuştur.

Öte yandan, Cappaci vd. (2016) tarafından yapılan çalışmada verginin fiyatlara çok az bir etkisinin olduğu ileri sürülmüştür. Ancak fiyat etkisi düşük bile olsa şekerli içecek vergisinin şekerli içecek satışlarını azalttığı görülmüştür. Fakat, vergiyle birlikte fiyatı artan diyet içeceklerin satışlarında artış gerçekleşmiştir.

Vergi sonrası içecek endüstrisi, vergiye karşı çıkarak, adaletli olmadığına yönelik lobi faaliyetlerinde bulunmuştur. Benzer şekilde hükümetin vergi kararından sonra içecek piyasasında çok önemli yeri olan çok uluslu bir içecek firması Fransa'nın güneyine yapılacak yatırımı askıya aldığı açıklamıştır (Lavin ve Timpson, 2013:8).

Fransa'da obezite vergisinden 2012 yılında 280 milyon Euro (375 milyon dolar), 2013 yılında ise 288 milyon Euro gelir elde edilmiştir (powerupforhealth.files.wordpress.com,2015:2).

2.5.Finlandiya

Dünya Sağlık Örgütü'nün 2008 yılı verilerine göre Finlandiya'da yetişkin nüfusun %58'i fazla kilolu, %23'ü obezdir. Fazla kilolu oranı erkeklerde (%63) ile kadınlara (%52) göre daha fazla iken, obezite oranı kadın (%23) ve erkeklerde (%22) ile birbirine yakın seyretmektedir (WHO,2013). OECD verilerine bakıldığında 2013 yılında Finlandiya'daki obezite oranı %25'e yükselmiştir, bu oran OECD ortalamasının (%19) oldukça üzerindedir (OECD Health Statistic, 2015).

Finlandiya'da 2011 yılında şekerlemeler, çikolata, dondurma, kakao bazlı ürünlere obezite vergisi getirilmiştir. Ayrıca, şekerli içecekler uygulanan vergilerde artış gerçekleşmiş ve vergilenen içeceklerin kategorisi de genişletilmiştir (www.euractiv.com, 2014). Şekerli içecekler 1940'dan beri uygulanan vergi 4,5 sent 'ten, 7,5 sente çıkarılmıştır (European Public Health, 2015:1). Şeker tüketiminin azaltılması amacıyla getirilen verginin kilo/litre başına 0,75 Euro olarak uygulanması kararlaştırılmıştır.

Şekerli içecek fiyatları vergiden 2 yıl sonra %7,3 artmıştır. Vergi sonrası şekerli içecek tüketimi ise 2011 yılında %0,7, 2012 yılından %3,1, 2013 yılında ise %0,9 oranında azalmıştır (Cornelsen ve Carreido, 2015).

Hükümet şekerli içecek vergisinin 109 milyon Euro gelir getireceğini tahmin etmiştir (Gray, 2015:1). 2012 yılında uygulanan verginin ilk sene getirdiği gelir beklenenden bile fazla olmuştur (Repo, 2012:1).

Avrupa komisyonunun şekerlemeler ve dondurma üzerine konulan verginin adaletsiz bir şekilde üreticileri daha avantajlı hale getirdiğini açıklaması üzerine Finlandiya hükümeti bu vergileri 2017'nin başından itibaren kaldıracağını açıklamıştır (Gray, 2015:1).

2.6. Macaristan

Dünya'nın en şişman ülkeleri sıralamasında 15. sırada, OECD ülkeleri içinde ise en şişman 4. sırada ülke olan Macaristan'ın obezite oranı %30'dur (OECD, 2015: 2). Bazı kaynaklara göre ise Macaristan dünyanın en şişman 4. ülkesi olarak gösterilmektedir (Beni, 2017: 1). 2010 yılında

obezite vergisi uygulanmasından hemen önce de Macaristan'ın obezite oranının %18,8'le, Avrupa Birliği ortalamasından (%15,5) yüksek olduğu görülmektedir (Cheney, 2011: 1). Toplumun üçte ikisinin fazla kilolu veya obez olması ve bu oranların yıldan yıla yükselmesi sonucunda Macaristan hükümeti 2011 yılında obezite vergisini uygulamaya koymuştur (Daley, 2013: 1). Hamburger vergisi, cip vergisi, yağ vergisi gibi isimlerle anılan vergi şekerli içecekler, enerji içecekleri, paket içinde satılan şekerli ürünler, tuzlu atıştırmalıklar ve yemek soslarından alınmaktadır (European Public Health, 2015:1). Bu tür ürünlere 10 forint (0,037 Euro) vergi uygulanmaktadır. Vergi sonrası elde edilen gelirin 70 milyon Euro olacağı tahmin edilmiş ve bu gelirin sağlık harcamalarına tahsis edileceği duyurulmuştur (Cheney, 2011: 1).

Vergi sonrası tüketim etkilerine bakıldığında vergiden bir yıl sonra tüketicilerin bu ürünleri %25-35 oranında daha az tükettikleri görülmüştür. Benzer şekilde vergilenen ürünlerin satışlarında %27 azalma tespit edilmiştir. Öte yandan, üreticilerin %40'ının vergi konulan ürünlerin içeriğindeki yağ, tuz, şeker miktarını azalttığını gözlemlenmiştir (Hungarian National Institute for Health and Development 2013'den aktaran WHO, 2014: 88). Reformülasyon olarak tanımlanan bu yöntem aslında obezite ile mücadele kullanılan bir diğer araçtır. Üreticilerin ürünleri daha sağlıklı hale getirmesi olarak tanımlanan reformülasyon, obezitenin azalmasını destekleyici olumlu bir sonuçtur.

Brio (2015: 17) tarafından yapılan çalışmada Macaristan'da uygulanan obezite vergisinin beslenme alışkanlıklarında değişikliğe sebep olup olmadığı incelenmiştir. İşlenmiş ve işlenmemiş gıdaların vergi öncesi ve sonrası tüketim değişiklikleri ölçülen çalışmada vergi sonrası işlenmiş gıdalarda %3,4 azalma, işlenmemiş sağlıklı gıdaların tüketiminde %1,1 artış olduğu bulunmuştur. Vergiden en çok etkilenen gelir grubu ise düşük gelirli kişilerdir. Verginin insanların doğru beslenmesine olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Vergi sonrası, tahmin edilenden daha fazla gelir elde edilmiş ve bu gelir kamu sağlığı fonlarına ve sağlık çalışanlarının maaş fonlarına aktarılmıştır (OECD, 2014: 6).

2.7. Belçika

Belçika'daki obezite oranı 2012 yılında %13,8 iken 2015 yılında %18'e yükselmiştir. Şekerli içecek vergisi obezite ile mücadele etmek amacıyla 2016 yılı Ocak ayı itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Şekerli içeceklerden litre başına 3 sent vergi alınmaktadır. Vergi şeker içermeyen diyet içecekleri de kapsamaktadır. Verginin şeker içermeyen diyet içecekleri kapsamı halkın

tepkisine yol açmıştır ve hükümetin vergiyi, obeziteyi azaltmak amacıyla değil de gelir elde amacıyla aldığının ileri sürülmesine neden olmuştur. Belçika Sağlık Bakanı Maggie de Block ise içeceklerin kategorilere ayrılmasının çok zor olduğunu ifade ederek eleştirilere cevap vermiştir (The Economist, 2015:2; Boyle, 2015: 1).

Monceray ve Abele tarafından vergi konulmadan önce vergiyle ilgili farklı paydaşların görüşlerini inceleyen bir çalışma yapılmıştır. Çalışmanın sonucuna göre obezite vergisi alışveriş ve tüketim kalıplarında pozitif yönde etki yapacağı düşünülmektedir. Verginin uygulandığı türe göre etkileri değişmektedir. Üreticiler çoğunlukla verginin mali amaçlı bütçe açığını kapatmak amacıyla konulduğunu, iş kaybı yaratacağını ve bazı ürünlerin damgalanacağını düşünmektedir. Tüketici örgütleri ise obezite vergisinin olası sosyal sonuçlarından endişe duymaktadır. Bazı tüketiciler vergilerden elde edilen gelirlerin toplumun obezite ile mücadele bilincini arttırmaya yönelik kampanyaların finansmanında kullanılması halinde vergiyi destekleyeceklerini bildirmişlerdir (www.fooddrinktaxes.eu, 2014: 1).

Verginin kişi başına yılda 3,24 Euro, ilk yıl için toplamda ise 50 milyon Euro, 2050 yılında 250 milyon Euro gelir getireceği tahmin edilmiştir (Boyle, 2015:1).

2.8. İngiltere

İngiltere'de 2012 yılındaki obezite oranı %24,7 iken 2015 yılında bu rakam %26,9'a yükselmiştir (OECD, 2014:2; OECD, 2017:5). İngiliz halkının obezite algısını ölçmek amacıyla yapılan bir çalışmada İngilizlerin kendilerini fazla kilolu ve obez olarak tanımlama oranları sırasıyla %32 ve %22 bulunmuştur. Ancak gerçekte hesaplanan fazla kilolu ve obez oranı %41,2 ve %22'dir (European Association for the Study of Obesity, 2015: 8). Bu veriler İngilizlerin fazla kilolu olduklarının daha az farkında olduklarını göstermektedir. Yükselen obezite oranları İngiltere'de obezite vergilerini gündeme getirmiştir. İngiltere'deki sağlıkla ilgili birim ve kuruluşlar litre başına 20 pens şekerli içecek vergisi uygulanmasını ve bu vergiden toplanan gelirlerin obezite ile mücadele için kullanılmasına destek verdiklerini bildiren bir rapor yayınlamışlardır. Ancak bu rapor açıklanana kadar İngiliz politikacıların şekerli içecek vergisine karşı olumlu bir yaklaşım içinde olmadığı görülmektedir. (Cornelsen ve Carreido, 2015:8).

Vergi fikrine karşı çıkan yiyecek ve içecek endüstrisi vergiden ziyade gönüllü uygulamaların daha etkili olacağını savunmuştur. Bu kapsamda 2011 yılında İngiltere Sağlık Bakanlığı öncülüğünde "Sorumluluk Sözleşmesi" imzalanmış, şirketler gönüllü olarak obezite

oranlarının azaltılmasına yönelik teminatlar (kalori azaltımı ve doymuş yağ azaltımı, reformülasyon, paket boyu küçültme, yeni düşük kalorili ürün tasarlama gibi) vermiştir.

İngiltere’de verginin kamuoyunda tartışıldığı zaman aralığında, halkın vergiye karşı tutumlarını incelemek üzere yapılan çalışmalar bulunmaktadır. Cornelsen ve Carreido (2015) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların %76’sı şekerli içecek vergisini alışılmadık dışında bir uygulama olduğunu düşünmelerine rağmen vergisinin genel olarak kabul gördüğü bulunmuştur.

İngiltere hükümeti 2016 yılındaki bütçe görüşmelerinde 2018 yılından itibaren şeker vergisinin uygulanacağını ilan etmiştir. Şeker vergisi 100 mililitrede 5 gramdan fazla şeker kullanan üreticilerden alınacaktır. Yine 100 mililitrede 8 gramdan fazla şeker kullanılması durumunda daha yüksek oranda vergi alınacaktır. Öte yandan Bütçe Sorumluluk Ofisi litre başına 18 peni ve 24 peni vergi getirilmesini tavsiye etmektedir. Bu doğrultuda standart bir kutu içeceğin fiyatı 6 peni veya 8 peni kadar artacaktır (Parkinson, 2016:1). Şeker vergisi alınacağı açıklandıktan sonra da kamuoyunda oldukça tartışılmıştır. İngiltere merkezli Ekonomik İlişkiler Enstitüsü raporuna göre şeker vergisinin regresif, etkisiz ve yetersizdir (Institute Economic Affairs, 2016: 1). Raporun ana bulgularına bakıldığında;

- Şekerli içeceklerin talebinin inelastik olduğu için kişilerin fiyatlarda anormal derece artış olmadığı sürece gıda alışverişlerinde değişikliğe gitmeyeceği ileri sürülmektedir.
- Tüketicilerin vergi sonrası, benzer ama vergilendirilmemiş ürünleri satın alacağı veya daha ucuz markalara yöneleceği ve verginin etkisiz olacağı iddia edilmektedir.

➤ Tüketiciler vergilenmeyen ama yüksek kalorili içeceklere yönelebilirler bu da verginin obezite oranlarını azaltmada etkisini zayıflatabilir.

➤ Şekerli içecek vergisi yüksek derecede regresif etki yaratabilir, düşük gelirli insanları olumsuz etkileyebilir. Çünkü düşük gelirli insanlar yüksek gelirli insanlara göre gıda tüketimine gelirlerinden daha fazla bir pay ayırmaktadır.

İngiltere’nin şeker vergisinden ilk sene için 520 milyon sterlin, 3 yılın sonunda ise yaklaşık 1,5 milyar sterlin gelir elde edeceği tahmin edilmektedir (Daneshku, 2016: 1). Vergiden elde edilen gelir kadar bu gelir için ne kadar maliyete katlanıldığı da önemlidir. Bu doğrultuda İngiltere Bütçe Sorumluluk Ofisi şeker vergisinin bütçeye maliyetinin 1 milyar sterlin olacağını açıklamıştır. Ayrıca şeker vergisinin perakende fiyat indeksini arttıracığı belirtilmiştir. Enflasyonun artmasının borç faiz oranlarını arttıracığı ve şeker vergisi yüzünden ulusal borçların ödenmesinde zorlanılacağı ileri sürülmüştür.

Mckinsey Global Enstitüsünün İngiltere için düzenlediği rapora göre yüksek şeker ve yüksek yağa uygulanacak %10’luk obezite vergisinin, porsiyon büyüklüğünü azaltma yönteminden 10 kat daha az etkili, reformülasyon yönteminden ise sekiz kat daha az etkili bir yöntem olduğu ifade edilmiştir. Rapora göre obezite ile mücadelede en etkili ilk üç yöntem ise porsiyon kontrolü, gıdaların reformülasyonu ve yüksek kalorili gıdaların erişilebilirliğin azaltılmasıdır (Dobbs vd., 2014: 52).

Tablo 2 farklı ülkelerde uygulanan obezite vergisinin tüketim üzerindeki etkisini göstermektedir.

Tablo 2: Obezite Vergisi Tüketim Üzerindeki Etkisi

Ülkeler	Fiyat	Tüketim	Vergi konulan Ürün
ABD (Berkeley)	%4’lük artış	%20 azalış	Şekerli içecekler
Meksika	%12’lik artış (ilk bir yıl sonunda)	%10 azalış (ilk 3 ay), %6’lık azalış (12 aylık ortalama)	Şekerli içecekler
Danimarka	3 kat artış	%10-%15 arası azalış, %0,9 toplam azalış	%2,3’ten fazla doymuş yağ içeren ürünler
Fransa	%3,5 artış	2012 %2 azalış, 2013 % 0,5 artış, 2014 %1 artış	Yapay tatlandırıcılar da dahil olmak üzere tüm şekerli içecekler
Macaristan	%4	%27 azalış	Şekerli içecekler, enerji içecekleri, paket içinde satılan şekerli ürünler, tuzlu atıştırmalıklar ve yemek sosları
Finlandiya	%7,3 artış	2011 %0,7, 2012 %3,1, 2013 %0,9 azalış	Şekerli içecekler

Kaynak: Literatür taraması sonucu tarafımızca hazırlanmıştır.

Uygulama sonuçlarına bakıldığında genel olarak fiyatlarda bir artış yaşandığını ve tüketimde ise azalma gerçekleştiğini söyleyebiliriz.

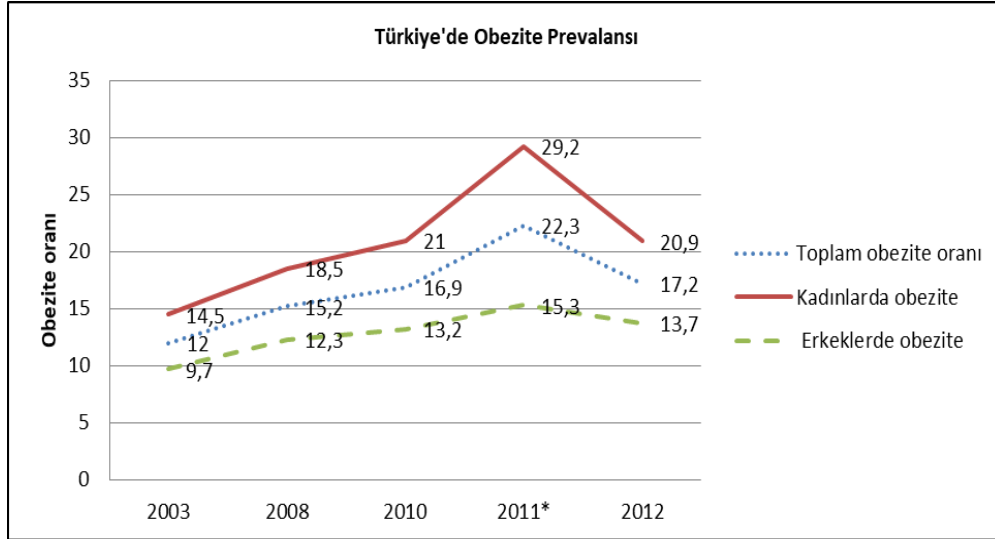
3. TÜRKİYE’DE OBEZİTE ORANLARI VE OBEZİTE VERGİSİNE YÖNELİK GELİŞMELER

Türkiye’de obezite ve fazla kilolu oranlarını saptamaya yönelik çalışmalara bakıldığında 1990

ile 2010 yılları arasını kapsayan beş büyük ölçekli çalışma ile karşılaşılmaktadır. Bunlar Türkiye Erişkinlerde Kalp Hastalığı ve Risk Faktörleri Araştırması (TEKHARF), Türkiye Diyabet, Obezite ve Hipertansiyon Epidemiyolojisi Projesi (TURDEP I, TURDEP II), Türkiye Obezite ve Hipertansiyon Araştırması (TOHTA), Türkiye Obezite Profili Çalışması (TOAD)'dır. TEKHARF çalışmasında 1990 yılında obezite oranı %16,4'tür. TURDEP I'de 1997-1998 yılları arasında yapılan taramada genel obezite oranı

%22'ye çıkmıştır. Daha sonra 1999-2000 yılları arasında yapılan TOHTA araştırmasında genel obezite oranı %25 olarak hesaplanmıştır. Türkiye Obezite Derneği tarafından yapılan araştırmada ise obezite oranı %29,5 olarak tespit edilmiştir. TURDEP II araştırmasında ise 2010 yılı için genel obezite oranının %32 olduğu ifade edilmiştir (Türkiye Sağlıklı Beslenme Hareketli Hayat Programı, 2013:25). Şekil 3'de OECD verilerine göre Türkiye'de 2000 yılından sonra görülen obezite ve fazla kilolu prevalansı verilmiştir.

Şekil 3: Türkiye'de Obezite Prevalansı

77

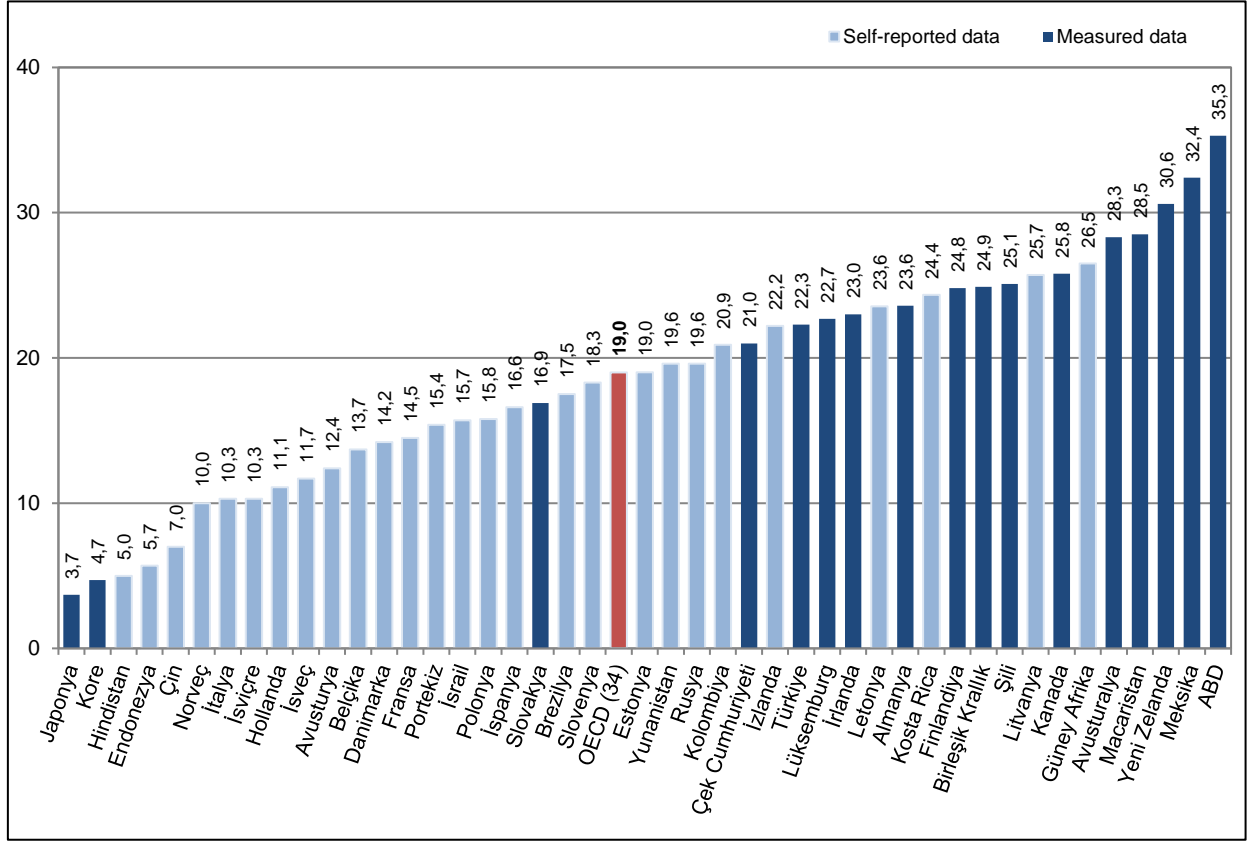
*Ölçülen Veri

Kaynak: OECD (2015)

Şekil 3'te görüldüğü üzere Türkiye'de obezite prevalansında 2000 ile 2012 yılları arasında artış görülmüştür. 2011 yılında toplanan verinin özelliği ölçülerek elde edilen bir veri olmasıdır. Yapılan araştırmalarda boy kilo ölçümünde beyana dayalı veri ile ölçülen veri genellikle birbirinden farklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Ölçülen verinin beyana dayalı veriden daha yüksek çıktığı görülmektedir ki bu literatürde belirtilen beyan edilen BKİ'nin gerçektekenden düşük olduğu bulgusuyla tutarlıdır (kendimizi daha uzun ve daha zayıf görüyoruz veya öyle olduğumuzu iddia ediyoruz).

Obezite oranlarında Türkiye'nin OECD ülkeleri arasındaki yeri Şekil 4'te gösterilmektedir.

Şekil 4: OECD Ülkelerinde Obezite Oranları (2015)

Kaynak: OECD Health Statistics,(2015)

78

Türkiye'nin 2013 yılında, OECD ortalaması olan %19'un üzerinde, %22,3 ile 17. sırada yer aldığı görülmektedir.

Obezite vergisi uygulanan ülkelerde verginin şekerli içeceklerden, paket içerisinde satılan abur-cuburlardan, şekerlemelerden alındığı görülmektedir. Türkiye'de 2017 yılı itibarıyla kolalı gazozlarda (kola ve benzeri gazlı içeceklerde) %25 özel tüketim vergisi ÖTV ve %8 katma değer vergisi uygulanmaktadır (GİB, 2017). Eylül 2017'de getirilen yeni düzenleme ile enerji içecekleri ve meyveli gazozlardan da 1 Ocak 2018 itibarıyla %25 ÖTV alınacaktır (Maliye Bakanlığı, 2017). Aynı düzenleme ile kolalı gazozlara uygulanan ÖTV %25'ten %20'ye düşürülmüştür. Şekerleme, çikolata vb. paket içinde satılan gıdalardan %8 KDV alınmaktadır (GİB, 2017). Bu vergileri obezite vergisi olarak adlandırmak güçtür, fakat Çukur ve Erdem (2017: 131) tarafından belirtildiği gibi sağlıksız ürünlerin fiyatını artırıcı etki göstermesi bakımından bu vergiler önemlidirler.

Türkiye'de zaman zaman obezite vergisine yönelik medyada bazı haberler yer almaktadır. 2009-2015 yılları arasında görev yapan Maliye Bakanı Mehmet Şimşek 2013 yılında yapılan 5. İzmir İktisat Kongresinde obeziteyi tetikleyen, sağlık harcamalarını artıran ürünlerden özel tüketim vergisi alınabileceğini belirtmiştir.

Ancak, bu demecinden sonra obezite vergisinin getirileceği yönündeki sorulara cevaben bunun sadece düşünce aşamasında olduğunu henüz böyle bir çalışmanın gündemde olmadığını vurgulamıştır.

Çukur ve Erdem (2017: 129) tarafından ifade edildiği gibi "...obezite vergileri, hali hazırda uygulanan tüketim vergisi, ÖTV veya KDV oranının artırılması yahut etki alanının genişletilmesi şeklinde..." olabilir. Obeziteyi önlemeye yönelik düzenlemeler açısından bakıldığında meyveli gazozlardan ÖTV alınması olumlu yönde bir gelişme olarak değerlendirilse de hükümetin bu düzenlemeyi obeziteyi önlemeye yönelik yaptığına dair herhangi bir açıklaması bulunmamaktadır.

Türkçe literatürde obezite vergisine yönelik teorik ve ampirik çalışmalar bulunmaktadır. Saruç (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmada obezite ekonomisine giriş yapılarak obezitenin ekonomik nedenleri, obezitenin maliyetleri ve obezite vergileri incelenmiştir. Çalışmanın son kısmında ise sağlık profesyonellerinin obezite vergisine karşı tutumu ölçülmüştür. Alan araştırması sonuçlarına göre, sağlık çalışanlarının %60'ının uygulanacak obezite vergisini desteklediği görülmüştür. Ancak obezite ile mücadele en etkili politikaların eğitim ve bilinçlendirme politikaları

olduğu görülmüştür. Obezite vergisinin kola, cips, fast food gıdalar ve şekerlemeler üzerinden alınmasının ise yüksek destek bulduğu tespit edilmiştir.

Ayyıldız ve Demirli (2015) tarafından yapılan çalışmada uygulanacak bir obezite vergisine karşı halkın tutumu ölçülmesi amaçlanmıştır.

Türkiye genelinde 20 farklı ilde 1126 kişiyle yapılan çalışmanın sonuçlarına göre halkın obezite mücadeleyi önemseydiği görülmekle birlikte verginin mali amaçlı yani bütçeye gelir getirme amaçlı alınacağı endişesi görülmüştür. Dolayısıyla mücadelenin vergi dışı araçlarla yapılması daha çok destek görmüştür. Düşük eğitim düzeyindeki 35 yaş üstü, evli ve kilolu olduğunu düşünen kesim vergiye daha fazla destek olmaktadır. Çalışmadan politika yapıcılar için çıkarılacak bir sonuç uygulanacak obezite vergisinin gelirlerinin obezite ile mücadelede veya sağlıklı ürünlerinin sübvansiyonunda kullanılmasının yerinde olduğudur.

Gergerlioğlu (2014) tarafından İstanbul ili için 1018 kişi ile yapılan alan araştırmasında ise katılımcıların %43'ünün obeziteye sebep olan ürünlere vergi getirilmesini destekledikleri görülmüştür.

Gökbunar vd. (2015) tarafından yapılan çalışmada obezite vergisi teorik açıdan incelenmiştir. Çalışmada obezite ile mücadelede devlet müdahalesinin gerekçeleri, obezitenin ekonomiye maliyeti, devletin sağlıksız gıdaların tüketimini önlemede mücadele araçları ve gıda vergileri üzerinde durulmuştur. Verginin eğitim ve bilgilendirme medya ve reklam gibi diğer mücadele araçları ile desteklenmesi ve vergiden elde edilecek fonların bu araçların finansmanında kullanılması çalışmanın sonucunda getirilen önerilerdendir.

Obezite vergileri ile ilgili diğer bir teorik inceleme Yavan ve Sarı (2015) tarafından yapılmıştır. Çalışmada obezitenin dışsal maliyetleri, bu maliyetlerin ekonomik boyutu incelenmiştir. Verginin uygulama yöntemleri irdelenmiş ve bazı ülkelerdeki uygulamalarından örnekler verilmiştir.

Çukur ve Erdem (2017) obezite vergilerinin yüksek oranda ve obeziteye neden olan tüm gıdalar üzerinde uygulandığında başarı şansının yükseleceğini belirtmişlerdir. Yurtdışı çalışmalarda ifade edilen caydırıcı olması için %20'lere varması gereken obezite vergisinin, Türkiye'de oranının ne olması gerektiği konusunda çalışmalara ihtiyaç olduğunu, ayrıca gıdaların fiyat esnekliklerinin hesaplanması gerektiğini ifade etmektedirler. Yazarlar çalışmalarında verginin regresif etkisini gidermek için alınacak önlemleri de tartışmaktadırlar.

SONUÇ

Son yıllarda obezite ile mücadelede ön plana çıkan obezite vergileri birçok ülkede uygulanmaktadır. OECD verilerine göre obezite oranı yüksek olan veya yüksek artış gösteren birçok ülkede, obezite vergisi yürürlüğe konulmuştur. Obezite vergisi Amerika, Meksika, Danimarka, Fransa, Macaristan, Belçika, Finlandiya'da uygulanmaktadır. İngiltere'de ise 2018 yılı itibarıyla yürürlüğe girecektir. Ülke uygulamalarına bakıldığında verginin çoğunlukla şekerli içecekler üzerinden alındığı görülmektedir. Yiyeceklerden ziyade içeceklerden alınmasının daha az tepkiye yol açması, şekerli içecekler ile obezite ve diyabet arasında ilişki olduğuna dair birçok çalışmanın bulunması, gıdalara göre uygulama kolaylığı, vergi uyum maliyetlerinin az olması gibi sebepler, şekerli içecek vergisi uygulamalarını hızlandırmıştır. Danimarka ve Finlandiya'da gıda üzerinden (şekerlemeler, çikolata, doymuş yağ vb.) alınan vergiler, uygulamadan hemen hemen bir yıl sonra kaldırılmıştır. Aldıkları kamuoyu tepkisi de göz önünde bulundurulduğunda genel olarak gıda üzerine uygulanan vergilerin başarısız olduğunu söylemek mümkündür, bunların vergi uyum maliyetleri de oldukça yüksektir. Öte yandan, içecek üzerinden alınan obezite vergilerinin ise tüketimi caydırıcı etkisi olduğu görülmektedir.

Birçok ülkede vergi sonrası satışlarda ve tüketimde bir azalma gerçekleşmiştir. Bununla birlikte vergi uygulayan ülkelerde vergi sonrası tüketicilerin satın alma davranışında değişiklik gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla obezite vergisinin sağlıklı beslenme davranışında da bir farkındalık etkisi yarattığı söylenebilir.

Vergi gelirleri açısından incelendiğinde uygulanan obezite vergilerinden genellikle beklenenden daha fazla bir gelir elde etmiştir. Toplanan vergi gelirlerinin kamu sağlığı ile ilgili fonlara aktarılacağı duyurulduğunda vergiye desteğin arttığı görülmektedir.

Obezite vergileri konusunda Türkiye'de de son yıllarda çalışmalar yapılmaktadır. Bu çalışmalar olası bir uygulamayı algılan kabul düzeyi, etkinlik, algılan adalet, gelir ve tüketim etkisi gibi konularda teorik ve ampirik olarak değerlendirmektedirler. Literatürde bazı çelişkili sonuçlar bulunsun da toplumun azımsanamayacak bir kısmı obezite vergilerini desteklemektedir.

KAYNAKÇA

Alemanno, A. ve Carreno I. 2011. Fat Taxes in the European Union between Fiscal Austerity and the Fight Against Obesity, *European Journal of Risk Regulation*, Issue 4, <http://ssrn.com/abstract=1945804> (Erişim Tarihi: 31.05.2015).

Ayyıldız, Y. ve Demirli, Y. 2015. Obezite Vergisine İlişkin Halkın Düşünceleri: Türkiye’de Bir Alan Araştırması, *Business and Economics Research Journal*, Volume 6, Number 2, 59-78

Barquera, S., Campos-Nonato, I., Hernández-Barrera, L., Pedroza A. ve RiveraDommarco, JA. 2013. Prevalence of obesity in Mexican adults 2000-2012, *Salud Publica Mex*, 55(Suppl 2): S151-60. 24626691

Belgian Authorities Lack Appetite for Food Tax, <http://www.fooddrinktax.eu/belgianauthorities-lack-appetite-food-tax/> (Erişim Tarihi: 13.04.2017)

Beni, A. 2017., Shocking Result: Hungarians are the Fourth most Obese Nation in the World, <https://dailynewshungary.com/shocking-result-hungarians-fourth-obese-nation-world>

Berardi, N., Sevestre, P., Tepeaut, M. ve Vigneron, A. 2012. The Impact of “Soda Tax” on Prices Evidence from French Mikro Data, *Banque de France*, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2192470 (Erişim Tarihi: 06.07.2017)

Bødker, M., Pisinger C., Toft U. ve Jørgensen T. 2015., The Danish Fat Tax- Effects on Consumption Patterns and Risk of Ischaemic Heart Disease, *Prev Med.*, Aug;77:200-3. doi: 10.1016/j.ypmed.2015.03.031. Epub May 14.

Bonnet, C. ve R’équillart V. 2016. The effects of taxation on the individual consumption of sugar-sweetened beverages, *Working Papers*, April, N TSE-638,

Boyle, R. 2015. Belgium's New Sugar Tax is Half-baked, Admits Health Minister, <http://www.xpats.com/belgiums-new-sugar-tax-half-baked-admits-healthminister> (Erişim Tarihi: 05.04.2016)

Brio, A. 2015. Did the junk food tax make the Hungarians eat healthier?, *Food Policy*, Volume 54, July, 107-115.

Capacci S., Allais, O., Bonnet, C. ve Mazzocchi, M. 2016. The impact of the French soda tax on prices, purchases and tastes: an ex post evaluation, https://www.tse-fr.eu/sites/default/files/TSE/documents/doc/wp/2016/wp_tse_638.pdf (Erişim Tarihi: 13.07.2017)

Case study: Taxing of sweetened drinks in France, 2015. https://powerupforhealth.files.wordpress.com/2015/09/2015-07-13_case-study-taxing-sweetened-drinks-in-france.pdf

Cawley, J. ve Frisvold, D. E. 2016., The Pass-Thorough of Taxes on Sugar-Sweetened Beverages to Retail Prices: The Case of Berkeley, *California Journal of Policy Analysis and Management*, Vol. 36, No. 2, 303-326

CDC (Centers for Disease Control and Prevention), 2017. Gets the Facts: Sugar-Sweetened Beverages and Consumption, <https://www.cdc.gov/nutrition/data-statistics/sugar-sweetened-beverages-intake.html> (Erişim Tarihi: 08.06.2017)

Cheney, C. 2011. Battling the Couch Potatoes: Hungary Introduces 'Fat Tax', <http://www.spiegel.de/international/europe/battling-the-couch-potatoeshungary-introduces-fat-tax-a-783862.html> (Erişim Tarihi: 31.03.2016)

Colchero, M. A., Popkin, B.M., Rivera, J. A. ve Ng, S. W. 2016. Beverage Purchases from Stores in Mexico under the Excise Tax on Sugar Sweetened Beverages: Observational Study, *BMJ*; 352: h6704

Cornelsen, L. ve Carreido, A. 2015. Health-related Taxes on Foods and Beverages, <http://foodresearch.org.uk/wp-content/uploads/2015/05/Food-and-beverages-taxes-final-20-May-2015.pdf> (Erişim Tarihi: 02.04.2016)

Çukur A. ve Erdem A. İ. 2017. Obezite Vergilerinin Obezite ile Mücadelede Yeri: Türkiye için Bir Değerlendirme, *Sayıştay Dergisi*, Sayı: 106, 121-146.

Daley, S. 2013. Hungary Tries a Dash of Taxes to Promote Healthier Eating Habits, http://www.nytimes.com/2013/03/03/world/europe/hungaryexperiments-with-food-tax-to-coax-healthier-habits.html?_r=0 (Erişim Tarihi: 31.03.2016)

Daneshkhu, S., 2016., Soft Drinks Groups Digest UK Sugar Tax, <http://www.ft.com/cms/s/0/8521da6e-ec5a-11e5-bb79-2303682345c8.html#axzz452NcpcIt> (Erişim Tarihi: 06.03.2016)

- Dobbs, R., Sawers C., Thompson, F., Manyika, J., Woetzel, J., Child, P., McKenna, S. ve Spatharou, A. 2014. Overcoming Obesity: An initial Economic Analysis, McKinsey Global Institute, Discussion paper.
- Due, P., Heitman, B.L., Sorensen, T.I. 2007. Prevalence of Obesity in Denmark, *Obesity Reviews*, May, 8 (3), 187-189
- Emery, C., Dinet, J., Lafuma A., Sermet C., Khoshnood B., Fagnani F. 2007. Évaluation du coût associé à l'obésité en France Cost of obesity in France, *La Presse Médicale*, Vol 36, N° 6-C1 - juin 2007, 832-840,doi : 10.1016/j.lpm.2006.12.031
- European Public Health Alliance, 2015. Update October 2012, Food taxation in Europe: Evolution of the legislation, <http://www.eph.org/4814> (Erişim Tarihi:05.04.2016)
- European Association for the Study of Obesity, 2015. Obesity An Underestimated Threat Public Perceptions of Obesity in Europe, http://easo.org/wpcontent/uploads/2015/05/OBESITY_PERCEPTION_SURVEY_REPORTFINAL.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2016)
- Falbe, J., Thompson, H. R., Becker, C.M., Rojas, N., McCulloch, C. E. ve Madsen, K. A. 2016. Impact of Berkely Excise Tax on Sugar-Sweetened Beverage Compsumtion, *American Journal Public Health*, Oct, 106 (10), 1865-71.
- Fat Taxes' Do Work, EU Report Finds, <https://www.euractiv.com/section/agriculturefood/news/fat-taxes-do-work-eu-report-finds/> (Erişim Tarihi:06.07.2017)
- Galluci, M. 2015. As Mexico's Sugary Drink Tax Turns 1 Year Old, US Health Proponents Hope It Can Sway American Voters, <http://www.ibtimes.com/mexicos-sugary-drink-tax-turns-1-year-old-us-healthproponents-hope-it-can-sway-1779632> (Erişim Tarihi: 02.04.2016)
- Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB), 2017a, ÖTV sayılı liste http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/otv_oranlari_tum/otv_3_sayili-OpenPage.htm (Erişim Tarihi:10.11.2017)
- Gergerlioğlu, U. 2014. Davranışları Etkilemeye Yönelik Özel Tüketim Vergilerinin Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etkilerinin Ampirik Analizi (İstanbul İli Örneği), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Gökbunar, R., Doğan, A. ve Utkuseven, A. 2015. Obezite İle Mücadelede Bir Kamu Politikası Aracı Olarak Vergilerin Değerlendirilmesi, *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, Cilt:22, Sayı:2, Celal bayar Üniversitesi, Manisa.
- Gray, N. 2015. Finland Set to Scrap Tax on Sweets and Ice Cream, <http://www.foodnavigator.com/Policy/Finland-set-to-scrap-tax-on-sweets-andice-cream> (Erişim Tarihi:28.04.2016).
- Grogger, J. 2015. Soda Taxes and the Prices of Sodas and Other Drinks: Evidence from Mexico, National Bureau Of Economic Research, Working Paper 21197,May.
- Heitman, B.L., Stroger, U., Mikkelesen, K.L., Holst, C., Sorensen, T.L. 2004. Large Heterogeneti of the Obestiy Epidemic in Danish Adults, *Public Health Nutr*, May,7 (3), 453-460.
- Holm, L., Dejgaard Jensen J. ve Vallgård S. 2014. The Rise and Fall of the Danish Fat Tax, University of Copenhag, Department of Food and Resource Economics, <https://www.acss.org.uk/wpcontent/uploads/2014/01/5-AcSS-IAG-Seminar-3-Holm.pdf> (Erişim Tarihi:03.04.2016).
- Institute Economic Affairs, 2016. Sugar Taxes: A Briefing, http://www.iea.org.uk/sites/default/files/in-themedia/files/IEA%20Sugar%20Taxes%20Briefing%20Jan%202016_0.pdf (06.03.2016)
- Jensen, J. D. ve Smed, S. 2013. Denmark's Experience on Food Taxes and Subsidies, University of Copenhag, Institu of Food and Resource Economics, Food, Fat and Fiscal Measures, March, 20, http://www.irishheart.ie/media/pub/denmarks_experience_on_food_taxes_and_subsidies_prof_jensen.pdf (03.04.2016)
- Lavin, R. ve Timpson, H. 2013. Exploring the Acceptability of Tax on Sugar-Sweetened Beverages, Centre for Public Health Liverpool John MooresUniversity, http://www.cph.org.uk/wp-content/uploads/2013/11/SSBEvidence-Review_Apr-2013-2.pdf (02.04.2015)
- Le Projet de Taxe Sur les Sodas: Revoir l'émission, 2015. <http://www.rtl.be/info/magazine/le-projet-de-taxe-sur-les-sodas-revoir-lemission-360595.aspx> (05.04.2016)
- Mallen, P. R. 2013. No Sugary Drinks Please: Mexican Congress Passes Fiscal Reform, Including Controversial 'Soda Tax', <http://www.ibtimes.com/nosugary-drinks-please-mexican-congress-passes-fiscal-reform-includingcontroversial-soda-tax> (02.04.2016)

- Mytton, O., Clarke D. ve Rayner M. 2012. Taxing Unhealthy Food and Drinks to Improve Health, British Medical Journal, 344:e2931 doi: 10.1136/bmj.e2931
- Nieburg, O.2013. Very Difficult to be a Danish Food Producer under Sugar Tax System, Says Toms. <http://www.foodnavigator.com/Market-Trends/Verydifficult-to-be-a-Danish-food-producer-under-sugar-tax-system-says-Toms> (06.04.2016).
- OECD, 2014. Obesity Update, OECD Publishing, Paris June <http://www.oecd.org/health/Obesity-Update-2014.pdf> (02.03.2015)
- OECD UPDATE 2017, <http://www.oecd.org/els/health-systems/Obesity-Update-2017.pdf>
- OECD Health Statistics 2015, <http://dx.doi.org/10.1787/health-data-en>
- Parkinson, J. 2016. Sugar Tax: What is the UK's Most Sugary Drink? <http://www.bbc.com/news/magazine-35831125> (05.04.2016)
- Petkantchin, V. 2013. Institut Economique Molinary, IEM's Economic Note, May. http://www.institutmolinari.org/IMG/pdf/note0513_en.pdf (05.04.2016)
- Prentice, C. ve. Baertlein L. 2016. Soda Taxes Spread after Votes in Four U.S. Cities, <http://www.reuters.com/article/us-usa-election-soda-tax-idUSKBN1341FL> (13.07.2017)
- Repo, P., 2012., Revenues from Tax on Sweets Exceeded all Expectations, http://article.wn.com/view/2012/08/10/Revenues_from_tax_on_sweets_exceeded_all_expectations/ (28.04.2016).
- Salcido, V. 2014. The Junk Food Tax in Mexico, http://gain.fas.usda.gov/Recent%20GAIN%20Publications/Mexican%20Junk%20Food%20Tax_Mexico%20ATO_Mexico_4-9-2014.pdf (02.04.2016)
- Saruç, T. 2014. Obezite Ekonomisi ve Obezite ile Mücadelede Kamu Politikaları, Son çağ yayıncılık, İstanbul.
- Sanchez-Romero L. M., Penko, J., Coxson, P. G., Fernandez, A., Mason, A., Moran, A.E., Avilla-Burgos, L., Odden, M., Barquera S., Bibbins-Domingo, K. 2016. Projected Impact of Mexico's Sugar Sweetened Beverage Tax Policy on Diabetes and Cardiovascular Disease: A Modeling Study, Plos Medicine, 13(11): e1002158. doi:10.1371/journal.pmed.1002158
- Snowdon, C. 2013. Denmark's Fat Taxes Disaster- the Proof of the Pudding. <http://www.iea.org.uk/blog/denmark%E2%80%99s-fat-tax-disaster-the-proofof-the-pudding> (07.04.2016).
- Soft Drinks Tax, 2015. British Soft Drinks Association, <http://www.britissoftdrinks.com/Position-Statements/soft-drinks-tax> (Erişim Tarihi: 05.04.2016)
- Somji A., Bateman, C., Nixon, L., Arbatman, L., Aziz, A. ve Dorfman, L. 2015. Soda Tax Debates: A Case Study of Berkeley vs. Big Soda's Social Media Campaign, http://www.bmsg.org/sites/default/files/bmsg_jsi_soda_case_study_2016.pdf
- Taylor R., Kaplan, S., Villas-Boas S. B. ve Jung K. 2016. Effect of Soda Tax Election on University Soda Purchases, Department of Agricultural and Resource Economics <http://escholarship.org/uc/item/0q18s7b7#page-1>
- The Economist, 2015. Confronting Obesity In Belgium Taking Action to Change the Default Setting, http://www.janssen-emea.com/sites/default/files/health-policycentre/Confronting_obesityinBelgium_Final.pdf (05.04.2016)
- Türkiye Sağlıklı Beslenme Hareketli Hayat Programı (2013-2017), 2013. Türkiye Halk Sağlığı Kurumu, No: 773, Ankara.
- World Health Organization (WHO), 2014. Global Status Report on Noncommunicable Diseases, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/148114/1/9789241564854_eng.pdf
- World Health Organization WHO, 2013. Nutrition, Physical Activity and Obesity, Finland, http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0008/243296/Finland-WHO-Country-Profile.pdf?ua=1 (13.07.2017)
- World Health Organization, 2016. Obesity and Overweight, <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs311/en/> (03.12.2016)
- World Health Organization (WHO), 2014. Global Status Report on Noncommunicable Diseases, http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/148114/1/9789241564854_eng.pdf (21.02.2015)
- Yavan, S. ve Sarı, E. 2015. Yeni Bir Maliye Politikası Aracı Olarak "Obezite Vergisi" ve Örnek Ülke Uygulamaları, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt: 52 Sayı: 606.